

Mgr. Lukáš Vomlela, Ph.D.

ZÁKLADY POLITICKÉ VĚDY

ZÁKLADY POLITICKÉ VĚDY

- ✘ Mgr. Lukáš Vomlela, Ph.D.
- ✘ E-mail: lukas.vomlela@fvp.slu.cz
- ✘ Kancelář 420, BN 14, Opava
- ✘ Ukončení kurzu: písemná zkouška
- ✘ Doporučená četba (pro KS doporučená):
HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír –
ŠEDO, Jakub: *Politické systémy*. Brno 2018.
- ✘ ŘÍCHOVÁ, Blanka: *Přehled moderních politologických teorií*. Praha 2000

GENEZE POLITOLOGIE

- ✘ Mladá samostatná vědní disciplína
- ✘ Ostatní vědy – uznávají několik posledních desetiletí
- ✘ Kořeny – Antické Řecko (POLIS, LOGOS)
 - + Platón – „*Ústava*“
 - + Aristoteles – „*Politika*“
- ✘ N. Machiavelli – „*Vladař*“ - (Pojetí politické vědy jako „*učení o moci*“)

GENEZE POLITICKÉ VĚDY

- ✘ Začíná se prosazovat v první polovině 19. století. dvojí pojetí:
 - + Výzkum institucí a vztahů mezi vládou a lidmi
 - + „věda o morálce“
- ✘ Další rozvoj umožněn rozvojem správních aparátů v DEMOKRATICKÝCH společnostech. (Vládní a správní aparáty pocitovaly potřebu využívat odborných poznatků) – umožnilo rozvoj empirických výzkumů. W. Wilson – *Studium správy (The Study of Administration)*, z r. 1889 In: *Political science Quaterly*).
- ✘ Staatstheorie - ztotožňovala politickou vědu s teorií státu a byla **odvozena od ústavního práva**.
- ✘ Přibližně do 60. let 20. století převažoval pohled, že politologie je velmi úzce spjata s právem.

KONFERENCE UNESCO – PAŘÍŽ 1948

- × Diskuse ohledně vymezení politické vědy
- × **Na této konferenci vymezeno pole působnosti politologie na 4 disciplíny:**
- × Politická teorie (politická teorie, dějiny politických teorií)
- × Politické instituce (ústava, forma vlády, regionální a lokální forma vlády, veřejná správa, hospodářské a sociální úkoly státu, srovnávací nauka o institucích)
- × Strany, skupiny, veřejné mínění (politické strany, skupiny a svazy, účast občanů na vládě a správě, veřejné mínění)
- × Mezinárodní vztahy (mezinárodní politika, mezinárodní organizace, mezinárodní právo)

MAURICE DUVERGER

- ✘ Metody politické vědy (1959)
- ✘ 3 názorové proudy na obsah předmětu vědy o politice:
 - + Politologie průsečíkem věd (neumožňuje hovořit o politologii jako o specifické společenskovední disciplíně)
 - + Politologie nejmladší ze společenských věd (měla by se zabývat oblastmi politiky stojícími mimo zájem ostatních společenských věd – např. struktura a fungování politických stran, volební systémy, nátlakové skupiny...)
 - + Politologie jako věda syntetická. Jejím úkolem je shrnovat a zevšeobecňovat poznatky jiných společenských věd týkající se studia moci a státu.

POJETÍ POLITOLOGIE PODLE M. DUVERGERA

- ✘ Dvojí rozlišení základního pojetí politické vědy jako:
 - + 1) politickou vědu jako vědu o státu (Vychází zde z tradičního vymezení. Odkazuje při tom na klasické pojetí, které je spjato se státem.)
 - + 2) politickou vědu jako vědu o moci. (Jedná se o širší pojetí)

PŘÍSTUPY V POLITICKÉ VĚDĚ

- × **ontologicko-normativní přístup** (*označován také jako konzervativní, nebo prakticko-filozofický*)
- × **kriticko-dialektický přístup** (*označován také jako historicko-dialektický, dialekticko-kritický, levě nebo levicově sociální, marxistický nebo také neomarxistický*)
- × **empiricko-analytický přístup** (*v současnosti převažuje v politické vědě*)

TROJDIMENZIONÁLNÍ POJETÍ POLITIKY

- ✘ **Polity** - politický řád. Jedná se o oblast, kde se střetávají politické ideje a ideologie, z nichž vyplývá formální a institucionální řád daných politických systémů. Dimenze polity určuje pravidla politické soutěže.
- ✘ **Politics** – dynamický aspekt samotného utváření politiky, v němž se navzájem střetávají nejrůznější zájmy. Do této interakce vstupují jednotlivci, skupiny atd... Politics představuje **konfliktní proces utváření politiky**. Politické ideje jsou vyjadřovány v podobě konkrétních politických požadavků, plánů, rozhodnutí a dohod.
- ✘ **Policy** – jedná se o zbývající aspekt politiky, který se může definovat jako její výsledek, obsah, cíl či konkrétní politiku. Na této úrovni se z politických idejí stávají konkrétní opatření (zákony, nařízení, programy).

VZTAH K JINÝM VĚDÁM (POLITICKÁ FILOZOFIE)

- ✘ Platon, Aristoteles, J. Locke, J. J. Rousseau, atd.
- ✘ Směřování k normativním závěrům a postupům.
- ✘ „Politická filozofie zahrnuje především morální, etická a hodnotová kritéria a soudy naproti tomu vědecká činnost je spojena především s vymezením a hledání toho, co je.“
- ✘ Berg-Schlosser a Stammen – politická filozofie „předchůdkyně politické vědy“

VZTAH K JINÝM VĚDÁM (SOCIOLOGIE)

- ✘ Politologie klade důraz na institucionální aspekt.
- ✘ Politická sociologie – vyváženost mezi stratifikací a institucionálními aspekty studuje proto vztahy mezi sociální strukturou a politickými institucemi.
- ✘ Politická sociologie – rozvoj po druhé světové válce, nejprve jako podobor sociologie (podporována S. Eisenstadtem, S. M. Lipsetem a S. Rokkanem).
- ✘ S. M. Lipset (Political Man 1960)
- ✘ Dnes – striktní oddělení politické sociologie od politické vědy je prakticky nemožné. Někteří politologové (G. Sartori) – se o to zasazovali.

VZTAH K JINÝM VĚDÁM (PRÁVNÍ VĚDA)

- ✘ Silné provázání obou disciplín vyplývající ze vztahu politické a právní vědy z 19. století. Zejména silný vztah v oblasti komparativního studia ústavních systémů.
- ✘ Pro politologii jsou právní analýzy voleb velmi důležitým zdrojem dat.

VZTAH K JINÝM VĚDÁM (EKONOMIE)

- ✘ Politická ekonomie – její vymezení a obsah se mnohokrát proměnil.
- ✘ Velmi zásadní přínos Karla Marxe – přinesl ztotožnění ekonomických a politických procesů.
- ✘ Silné ovlivnění zejména teorií racionální volby – východisko – přenesení modelu racionálního chování jednotlivce v tržních vztazích na politické rozhodování.
- ✘ Velmi zásadní vliv – *teorie her a teorie koalic*

VZTAH K JINÝM VĚDÁM

- × Psychologie
- × Kulturní antropologie
- × Historie
- × Geografie
- × Další? – v souvislosti s dalším vývojem politické vědy

POLITICKÉ TEORIE A METODY

- ✘ Do poloviny 20. století - důraz na vymezení a roli institucí (exekutivních, legislativních, soudních), jejich vývoj a charakter ústavního vymezení vztahu mezi nimi. (Velmi silný v USA).
- ✘ Po roce 1945 se prosazuje nový přístup – důraz na interpretaci politického dění v kontextu role člověka v politice.
- ✘ Tento nový přístup byl označován pojmem BEHAVIORALISMUS.

BEHAVIORALISMUS

- ✘ Důraz na empirické výzkumy chování jedince, potažmo skupin v politických vazbách a **orientace na měřitelná data, která lze třídit a prověřovat.**
- ✘ Instituce – „komplexní souhrn činnosti jednotlivců a skupin, které je tvoří“.
- ✘ Behavioralismus přinesl politologů k problematice socializace

BEHAVIORALISMUS A BEHAVORISMUS

- × Behaviorismus:
- × Rozšíření především v 50. letech 20. století **J. B. Watson, E. L Thorndike, později. C. L. Hull a B. F. Skinner**
- × Nahlížení na chování člověka jako na **černou schránku, jejíž obsah je sice utajen, ale kterou lze zkoumat prostřednictvím jejích projevů.**
- × Z psychologie později přenesen do sociologie, sociální antropologie a do politologie. **Následně vznikly vědy, které můžeme označit pojmem behaviorální vědy.**
- × Behavioralismus – výrazněji se prosadil v USA. V západní Evropě ne ve srovnatelné míře.

BEHAVIORÁLNÍ KONCEPT POLITIKY

- ✘ **Charles Merriam** – Nová politická věda. Prohlášení v roce 1925. Důraz na studium **lidského chování** a při výzkumu kladení většího důrazu na **využití metod sociologie, sociální psychologie, geografie, etnografie a statistiky.**
- ✘ Další impulsy – 1) druhá světová válka, 2) rozvoj metod volebního chování

BEHAVIORALISMUS

- × **Kirkpartick: behavioralismus je takový způsob studia, který:**
- × **A) odmítá jako základní jednotku výzkumu politické instituce a určuje jako hlavní základní jednotku výzkumu chování jednotlivce v politických institucích**
- × **B) ztotožňuje společenské vědy s behavioristickými vědami a zdůrazňuje jednotu politické vědy s takto definovanými společenskými vědami**
- × **C) obhajuje používání a vytvoření mnohem přesnějších technik pozorování, klasifikování a měření údajů a naléhavě vyžaduje použití statistických a kvantitativních analytických metod všude tam, kde to je možné.**
- × **D) považuje za cíl politické vědy vytvoření systematické, empirické teorie.**
- × (Převzato: ŘÍCHOVÁ, B. *Přehled moderních politologických teorií*, Praha 2000, s. 36.)

TEORIE POLITICKÉHO SYSTÉMU

- ✘ **Ludwig von Bertalanffy** – ovlivnění biologií,
- ✘ Dále ovlivnění – **kybernetikou** –
- ✘ převzetí pojmů jako – vstup, centrum výstup, smyčka, zpětná vazba – definován kybernetický model fungování systémů, který byl založen na zprávách, které se do systému dostávají a které jsou v rámci systému zpracovávány.

OBEČNÁ TEORIE AKCE (T. PARSONS)

- × Definice **politiky jako funkčního subsystému společnosti**
- × Hlavní funkcí je potřeba uchovat systém a integrovat jeho členy, a to prostřednictvím rozvíjením schopnosti adaptace na měnící se podmínky.
- × Z jiných subsystémů společnosti přicházejí impulzy ve formě tzv. **vstupů**. Vstupy musí být **přeměněny v politické požadavky**. Ty po zpracování jsou poslány dalším subsystémům ve formě **výstupů**. Ty jsou produktem vlastního politického systému.
- × NEJDŮLEŽITĚJŠÍM výstupem je **efektivita** politického systému jako celku.
- × V PŘÍPADĚ, ŽE VSTUPY A VÝSTUPY NEJSOU V ROVNOVÁŽE, dochází k **politické inflaci**.

D. EASTON

- ✘ Koncept politického systému – propojení obecné systémové teorie s poznatky behavioralistů.
- ✘ Odlišení systémů **na členské a analytické.**
- ✘ **Členské – vědomé členství**
- ✘ **Analytické – vztahy a vazby do nichž jedinci vstupují v konkrétním okamžiku.** (např. v době voleb).
- ✘ **ANALYTICKÝ SYSTÉM MNOHEM ŠIRŠÍ NEŽ ČLENSKÝ.**
- ✘ Společnost je všezahrnující celek a obsahuje mnoho sociálních systémů i v neorganizované podobě, obsahující nejrůznější vztahy (např. náboženské, ekonomické atd.). **Každý ze systémů je analytický.**

OBEČNÝ MODEL POLITICKÉHO SYSTÉMU

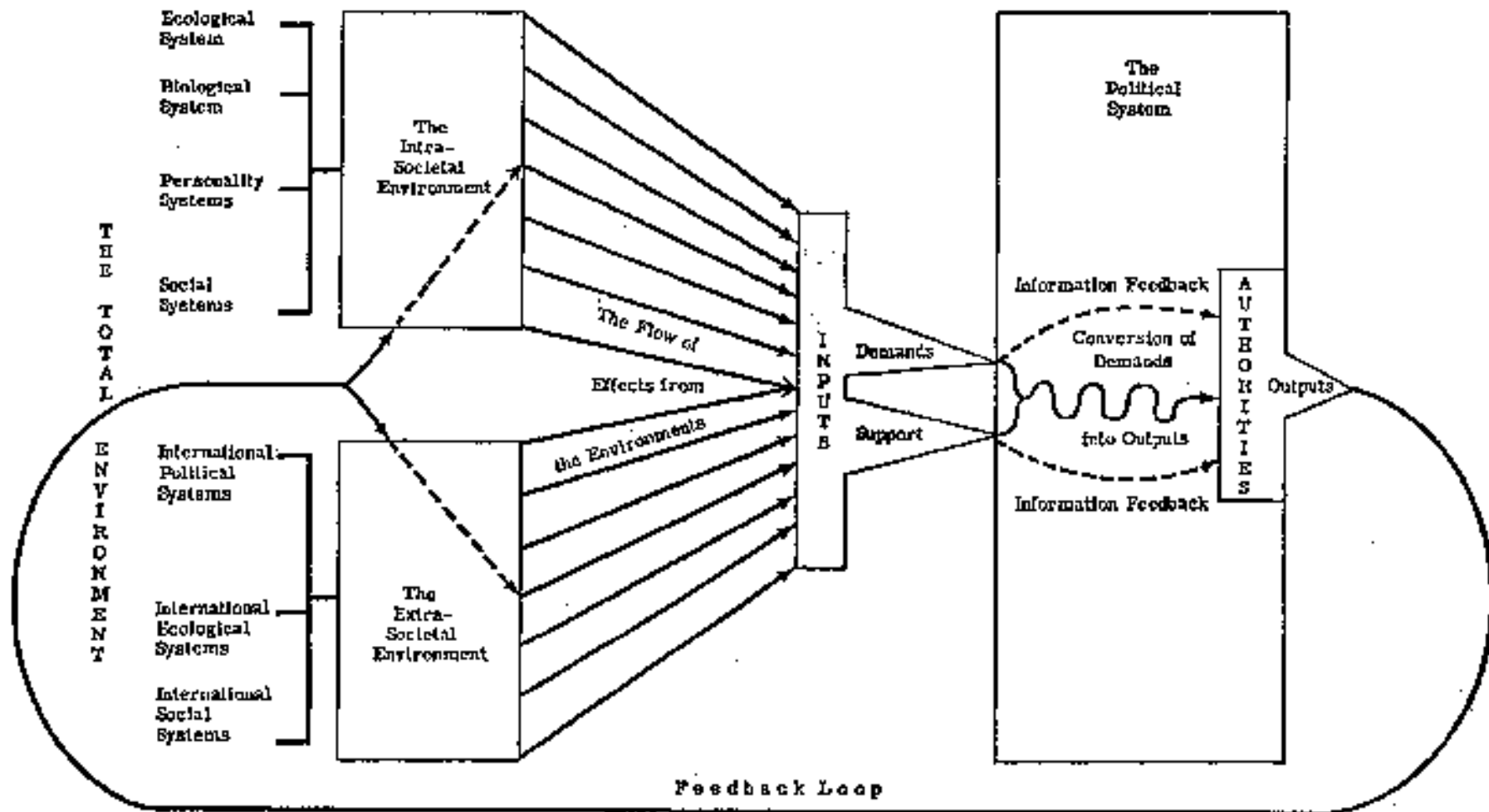

Diagram 2. A Dynamic Response Model of a Political System.

HRANICE POLITICKÉHO SYSTÉMU JSOU

VYMEZENY:

- ✘ Odlišením politických rolí od jiných společenských rolí
- ✘ Schopností a možností těch, kdo plní politické role, vytvářet vlastní, od zbytku společnosti oddělené skupiny (např. politické strany)
- ✘ Odlišením specifické hierarchické struktury vázané na plnění určitých politických rolí od jiných modelů hierarchických vztahů v dané společnosti
- ✘ Specifickým typem kritérií, která jsou spojena s výběrem těch, kdo jsou nositeli politických rolí (např. předseda politické strany)

OKOLÍ POLITICKÉHO SYSTÉMU

- ✘ Vstupy: Okolí, tj. vněsystemové vstupy:
- ✘ A) požadavky
- ✘ B) podpora politickému systému
- ✘ Výstupy: jejich prostřednictvím mohou být stimulovány vstupy.
- ✘ Zpětná vazba (poskytuje politickému systému zprávy o tom, jak byly výstupy přijaty členy společnosti)

G. ALMOND: STRUKTURNĚ-FUNKCIONÁLNÍ ANALÝZA

- ✘ Politický systém je určen:
- ✘ A) rozsahem, který zahrnuje vstupy a výstupy
- ✘ B) vzájemnou závislostí (změna v jednom subsystému určí změnu v jiném, či jiných subsystémech)
- ✘ C) hranice – (místo, kde politický systém končí a jiné začínají)

FUNKCE POLITICKÉHO SYSTÉMU

× Funkce vstupů

- + Politická socializace
- + Artikulace zájmů
- + Agregace (spojování) zájmů
- + Politická komunikace

× Funkce výstupů

- + Tvorba pravidel-norem
- + Aplikace pravidel-norem
- + Posuzování pravidel-norem

TEORIE RACIONÁLNÍ VOLBY

- × Studium politických rozhodnutí a procesu rozhodování v demokraciích.
- × Velmi silně ovlivněno aplikací ekonomických teorií
- × Dva proudy:
- × **Teorie společenské volby** – zkoumání individuálních preferencí a hodnot a jejich využití v kolektivních rozhodováních (volby).
- × **Teorie veřejné volby** – zkoumá soubory problémů týkajících se vztahu státu a společnosti. Předmětem zájmů je především zkoumání chování zájmových skupin, volební chování jednotlivců i politických stran.

TEORIE HER

× Premisy:

- + Hráči jsou racionální
- + Pravidla hry jsou známá a k jejich změně v průběhu jedné hry nedochází
- + Všichni hráči znají hodnoty, o které se hraje, a proto vědí, jaké mohou čekat zisky nebo ztráty.

× Základní typy her:

- + Hra s nulovým součtem
- + Hra s nenulovým součtem

POLITICKÁ FILOZOFIE

- ✘ Politická ideologie: systém idejí, soustavu názorů, světonázor.
- ✘ Transformované v doktrínu politické strany nebo skupiny.
- ✘ Tento svět idejí chce reálný svět nejen vysvětlit, ale také změnit.
- ✘ Ideologie představuje systematickou politickou doktrínu.
- ✘ Chce předložit komplexní teorii člověka a společnosti
- ✘ Základní a hlavní ideologie moderního světa – liberalizmus, socializmus a konzervatizmus

ZNAKY IDEOLOGIÍ (JIM RILEY)

- ✘ soudržný soubor idejí o politice
- ✘ soubor těchto idejí byl vytvořen intelektuálními elitami
- ✘ myšlenky byly posléze rozšířeny do masové společnosti
- ✘ mohou se měnit
- ✘ mohou být překrouceny nebo zjednodušeny
- ✘ jsou mocným impulsem pro lidské chování a konečně také instrumentem manipulace ze strany mocenských vůdců.

LIBERALIZMUS

- × vznik Anglie v 17. století
- × Původ slova *libertas* (svoboda)
- × hlavní důraz na svobodu jednotlivce a otevřenou společnost svobodných individuí.
- × Svoboda je v klasickém liberalizmu chápána v negativním smyslu jako svoboda od: státu, od autority, od tradice, znamená sice jejich omezení, ale nikoliv destrukci.
- × Zakladatelé: Thomas Hobbes a John Locke
- × Adam Smith „*Bohatství národů*“ položil základy teorie svobodného trhu. V rané fázi liberalizmus charakterizován ekonomickou doktrínou LAISSEZ-FAIRE
- × Cílem všech liberálních koncepcí je důraz na individuální svobodu a ochrana společnosti a ekonomického systému před vnějšími zásahy vlády. Liberálové argumentují, že nelze předvídat důsledky žádného jednání a proto i každá, byť dobře myšlená regulace může vyvolat nežádoucí důsledky ve společnosti a nerovnováhu trhu.

KONZERVATIZMUS

- × **Původ slova „conzervare“ (zachovávat)**
- × Zachování tradičních hodnot a ověřených principů.
- × Nestaví se proti společenskému vývoji, ale proti překotnému vývoji, revolucím a chaosu, proti nimž staví stabilitu a řád.
- × Konzervatismus myšlenky se začal zpočátku vymezovat negativně jako reakce na osvícenství.
- × Za zakladatele považován Edmund Burke, který poukazoval na revoluční chaos ve Francii.
- × **19 století – konzervatismus stojí v protikladu s liberalizmem.**
Vytýkal liberalizmu –přílišný důraz na svobodu, které je ohrožením pro společenský řád, protože znamená sobecké jednání jednotlivce na úkor celku a potlačování tradičních hodnot.
- × **Ve 20. století dochází ke sbližování konzervativců s Liberály –**
Michael Oakeshott, základní kámen konzervatismu – stabilní politický systém a právní řád, kterým se přidává jistý respekt k demokracii, soukromému vlastnictví a svobodě jednotlivce.

SOCIALIZMUS A KOMUNIZMUS

- ✘ Kořeny můžeme nalézt u Platóna, Thomase Mora, Thomasse Campanelly
- ✘ Představitelé Karl Marx, Friedrich Engels
- ✘ Vize společnosti založené na rovnosti a sociální spravedlnosti.
- ✘ Odsuzování kapitalistického ekonomického systému a liberalizmu jako ideologie.
- ✘ Staví se proti vykořisťování, při kterém si vládnoucí buržoazní třída přivlastňuje výsledky práce vykořisťované třídy dělníků.
- ✘ Východiska a závěry socialismu a komunizmu jsou téměř shodné. Přetrvává mezi nimi rozdíl, jak dosáhnout cíle.
- ✘ Socialisté – nenásilná změna, postupná evoluce, společenské vlastnictví
- ✘ Komunisté – revoluce, státní kontrola.
- ✘ Po Marxově smrti – se proudy vydělily – Stalin, Trotski, Milovan Djilas, Neomarxizmus, Frankfurtská škola (Adorno, Habermas)

TOTALITARIZMUS

- ✘ Termín – používán ve fašistické Itálii. (italská opozice, posléze G. Gentile, (B. Mussolini – „všezahrnující stát“)
- ✘ Encyclopaedia of the Social Sciences (1934)
- ✘ Carl Joachim Friedrich, Zbigniew Brzezinski – *Totalitarian Dictatorship and Democracy*

FRIEDRICH, BRZEZINSKI – ZNAKY

TOTALITARIZMU:

- ✘ oficiální ideologie
- ✘ **jediná masová politická strana** – v čele s jediným vůdce, hierarchicky organizována a je buď nadřízena státní byrokracii nebo je s ní výrazně propojena
- ✘ prakticky absolutní monopol na kontrolu všech prostředků ozbrojené moci (armády) tato kontrola je buď prováděna politickou stranou, nebo s ní spojenou a podřízenou byrokracií
- ✘ prakticky úplná kontrola prostředků masové komunikace – prostřednictvím stejných mechanismů jako kontrola ozbrojených složek
- ✘ systém fyzické a psychologické kontroly společnosti prostřednictvím policie využívající teroristických postupů.
- ✘ centrální řízení a kontrola ekonomiky

HANNAH ARENDT(OVÁ)

- ✘ role ideologie, ambice vytvořit „nového člověka,“ využívá masovou indoktrinaci a teror.
- ✘ Dvě podmínky
 - + „společnost řídí jedna politická strana v čele se zbožštěným vůdcem, která je nositelkou ideologie a teroru.
 - + Společnost má masový charakter způsobující izolovanost člověka a jeho vykořeněnost z tradičních společenských struktur.“

TOTALITARIZMUS

- ✘ *Teorie demokracie* (Theory of Democracy Revisited), 1977
- ✘ totalitarizmus nový „název něčeho, co dosud nebylo pojmenováno
- ✘ Giovanni Sartori. – znaky totalitarismu:
 - ✘ totální rozšíření a pronikání moci státu
 - ✘ ideologizace politiky v podobě politického náboženství majícího své kořeny ve Francouzské revoluci.
- ✘ Politické ovládnutí všeho, včetně mimopolitické oblasti člověka.
 - + Sartori **neklade** velký **důraz** na **teror**. Dále poukazuje, že žádný politický systém není statický, ale, že se vyvíjí. Jsou 2 fáze: **fáze prosazování a fáze stabilizace.**

JUAN JOSÉ LINZ: ZNAKY TOTALITARIZMU

- ✘ 1) **Jediné centrum moci** (nutně nemusí být jednolité). Jakýkoli pluralismus existujících institucí, či skupin odvozuje svou legitimitu z tohoto jediného centra.
- ✘ 2) Život společnosti zcela (totálně) ovládá a řídí výlučně samostatná a více, či méně **intelektuálně podložená ideologie**.
- ✘ 3) **Masivní politická mobilizace**. Vynucování k aktivní účasti na veřejném životě.

JUAN JOSÉ LINZ

- ✘ Hlavní typy nedemokratických režimů:
- ✘ 1. Totalitní režimy
- ✘ 2. Autoritativní režimy
- ✘ 3. Sultanistické režimy
- ✘ 4. Po revizi společně s Alfredem Stepanem – Posttotalitní režimy

TOTALITNÍ X AUTORITATIVNÍ REŽIMY

- ✘ **Wolfgang Merkel**
- ✘ diktatura strany a diktatura vůdce.
- ✘ Diktatura strany spíše klasifikačním rysem typickým pro autoritativní režimy, zatímco diktatura vůdce je příznačná pro totalitní režimy.
- ✘ Totalitní režimy:
 - + Komunistické totalitní režimy (např. SSSR mezi lety 1929 - 1953),
 - + 2) Fašistické režimy (zde řadí pouze nacistické Německo,
 - + 3) teokratické totalitní režimy (mezi ně řadí např. Írán mezi lety 1979 - 1989).

UWE FRIEDRICH

- × 3 typy totalitních režimů:
- × **teroristické, byrokratické, teokratické**
- × **Teroristické** totalitní režimy - **teror** sehrává **klíčovou roli** (SSSR za vlády Lenina a Stalina, Severní Korea, nacistické Německo nebo Albánie Evera Hoxhy).
- × **Byrokratické** totalitní režimy - teror nahrazen vládou nomenklaturních kádrů. Vládnoucí byrokracie je často totožná se stranickou strukturou, anebo podléhá její přímé kontrole.
- × **Teokratické** totalitní režimy – ústřední místo zde zaujímá islamistická ideologie (Írán po islámské revoluci v roce 1979 za vlády ajatolláha Chomejního).

AUTORITATIVNÍ REŽIMY

- ✘ Juan José LINZ: *Totalitní a autoritářské režimy* (Totalitarian and Authoritarian Regimes), 1974
- ✘ Koncept vystavěl na případu Frankova Španělska
- ✘ Autoritativní režimy charakterizuje jako politické systémy:
- ✘ **1) „s limitovaným politickým pluralismem**
- ✘ **2) bez vybroušené a vedoucí ideologie**, zato s typickou mentalitou
- ✘ **3) bez extenzivní či intenzivní politické mobilizace** (vyjma některé etapy jejich vývoje)
- ✘ **4) ve kterých vůdce či výjimečně malá skupina uplatňuje moc** uvnitř formálně špatně definovaných, avšak předvídatelných hranic.

TYPY AUTORITATIVNÍCH REŽIMŮ PODLE J. J. LINZE

- × Na základě kombinace tří faktorů – stupeň limitovaného pluralismu, ideologičnosti a politické participace
- × 1) Byrokraticko-militaristické autoritativní režimy
- × 2) Organicko-etatistické autoritativní režimy
- × 3) Mobilizační autoritativní režimy v postdemokratických společnostech
- × 4) Postkoloniální mobilizační autoritativní režimy
- × 5) Rasové a etnické „demokracie“ – režimy
- × 6) Defektní a pretotalitní autoritativní režimy
- × 7) Posttotalitní autoritativní režimy

WOLFGANG MERKEL

- × Diktatura vůdce x diktatura strany
- × 9 typů autoritativních režimů:
- × **1. Komunistické autoritativní režimy**
- × **2. Fašistické autoritativní režimy**
- × **3. Militaristické režimy a) Byrokraticko-militaristické režimy, b) Militaristické vůdcovské režimy**
- × **4. Organicko-etatistické režimy**
- × **5. Rasistické autoritativní režimy**
- × **6. Modernizační autoritativní režimy**
- × **7. Teokratické autoritativní režimy**
- × **8. Dynastické autoritativní režimy**
- × **9. Sultanismus**

Typ	Znaky
<i>Totalitní režimy</i>	1) Monizmus, 2) ideologie, 3)mobilizace
<i>Autoritativní režimy</i>	1) Limitovaný pluralizmus v různých sférách, 2) mentalita, 3) depolitizace, 4) vůdce, či výjimečně malá skupina uplatňuje moc ve formálně nepřilíš jasných, ovšem předvídatelných hranicích.
<i>Posttotalitní režimy</i>	1) Limitovaný pluralizmus v nepolitických sférách, 2) ideologie stále oficiálně určující, ovšem s výrazně oslabeným účinkem 3) mobilizace se mění v rutinu a projev konformity, 4) vládnoucí elita ztrácí revoluční étos a stává se byrokratičtější a technokratičtější.
<i>Sultanistické režimy</i>	1) Despotická intervence vládce (sultána) do různých sfér nerespektující žádná legální pravidla ani hranice, 2) glorifikace vládce bez silné ideologické nebo mentální báze, 3) spíše nižší mobilizace ovšem s příležitostnými výkyvy k posílení vládcova kultu, 4) vysoce personalizované vůdcovství spojené s dynastickými tendencemi, nepotizmem a klientelizmem.

Převzato:

HLOUŠEK, Vít – KOPEČEK, Lubomír – ŠEDO, Jakub: *Politické systémy*. Brno

DEMOKRACIE

- × **DEMOKRACIE –**
- × Starověké Řecko, Řím, Itálie – renesance – chyběly jim 3 základní politické instituce – celostátní parlament se sestávající z volených zástupců a lidem zvolené místní vlády, jež by byly podřazeny vládě celostátní. Systém, který by kombinoval demokracii na místní úrovni s parlamentem voleným všemi občany.
- × Skandinávie – místní shromáždění – v roce 930 – na Islandu Althing – shromáždění nadřazeno místním shromážděním.

LIMITY STAROVĚKÉ DEMOKRACIE

- ✘ velké nerovnosti – otroci, ženy
- ✘ parlamenty často byli vůči panovníkovi ve slabším postavení
- ✘ zástupci nezastupovali všechny obyvatele
- ✘ politická opozice – nedostatek legitimacy a legálnosti

VÝHODY DEMOKRACIE

- × 1. Zabraňuje vzniku tyranie
- × 2. Zajišťuje základní práva
- × 3. Zajišťuje všeobecnou svobodu
- × 4. Umožňuje lidem, aby rozhodovali sami o sobě
- × 5. Umožňuje mravní samostatnost
- × 6. Umožňuje mravní rozvoj člověka
- × 7. Chrání základní osobní zájmy lidí
- × 8. Zajišťuje politickou rovnost
- × **Moderní demokracie kromě toho:**
 - + 9. Usiluje o mír
 - + 10. Usiluje o prosperitu

ROBERT DAHL

- × **Podmínky plné demokracie:**
- × I. Rovné hlasovací právo
- × II. Účinná participace
- × III. Pochopení založené na informacích
- × IV. Konečná kontrola démosem (lid musí mít právo rozhodovat o tom, které otázky budou zahrnuty do rozhodovacího procesu)
- × V. Univerzálnost (všeobecné volební právo pro všechny dospělé jedince).

POLYARCHIE (ROBERT DAHL)

- × Robert Dahl
- × **Kritéria Polyarchické demokracie:**
- × 1) Volení zástupci
- × 2) Svobodné, spravedlivé a časté volby
- × 3) Svoboda projevu
- × 4) Alternativní zdroje informací
- × 5) Svoboda shromažďování a sdružování
- × 6) Občanství zahrnující všechny dospělé lidi

AREND LIJPHART

- ✘ Vymezení typu **konsociační demokracie**
- ✘ Tento typ později revidován a označen za konsensuální demokracii
- ✘ Konsensuální demokracie stojí v protikladu s Westminsterskou demokracií.

WESTMINSTERSKÁ X KONSENSUÁLNÍ DEMOKRACIE

PŘEVZATO: HLOUŠEK, VÍT – KOPEČEK, LUBOMÍR – ŠEDO, JAKUB: *POLITICKÉ SYSTÉMY*. BRNO 2011, S. 71.

Institucionální rysy	Westminsterský model	Konsensuální model
Exekutiva	Koncentrace v rukou jednobarevné vlády	Široké koalice
Vztah legislativy a exekutivy	Dominance vlády nad parlamentem	Rovnováha mezi legislativou a exekutivou
Stranický systém	Bipartizmus	Multipartizmus
Volební systém	Většinový nebo disproporční	Poměrný
Systém zájmových skupin	Pluralistický	Korporativistický
Teritoriální uspořádání moci	Unitární a centralizovaný stát	Federální a decentralizovaný stát
Podoba legislativní moci	Jednokomorový, příp. asymetrický bikameralizmus	Symetrický bikameralizmus
Snadnost změnitelnosti ústavy	Flexibilita ústavy	Rigidita ústavy
Soudní kontrola ústavnosti	Absence	Soudní kontrola

POLITICKÉ REŽIMY

- ✘ **Režim** v politologii představuje **hodnotově neutrální pojem** a je používán k pojmenování **aspektu politického systému**. Politický režim je považován „za **normativní subsystém politického systému**. V nejširším chápání obsahuje všechny **hodnoty a systémové principy, strukturu autorit, formální i neformální pravidla politické hry** a z nich vyplývající závislosti mezi subjekty politiky.“ (Kubát 2004, s. 197-198)

POLITICKÉ REŽIMY

- × **Oblasti, jichž se týkají politické normy:**
- × získávání politické moci
- × organizace politické rivality
- × struktury nejvyšších orgánů státní moci
- × dělby moci
- × přijímání závazných rozhodnutí rozdělování statků a závazků
- × exekvování (vykonávání) politické odpovědnosti

POLITICKÉ REŽIMY

- × Čtyři základní pojetí režimů
- × demokratické a autokratické
- × konsensuální (konsociační) a majoritní (westminsterské)
- × parlamentní a prezidentské
- × autoritativní a totalitní

TYOLOGIE POLITICKÝCH REŽIMŮ

- × 1) Jakým způsobem dochází k dělbě moci mezi moc zákonodárnou a moc výkonnou.
- × 2) Povaha vztahů a propojení mezi exekutivními a legislativními institucemi.
- × 3) Sledování politických stran a stranických systémů
- × **Tři základní typy režimů:**
- × parlamentní režim
- × prezidentský režim
- × poloprezidentský režim

PARLAMENTNÍ REŽIM

- × Patří k nejčastějším typům politických systémů.
- × Úzká spolupráce mezi exekutivou a legislativou (sdílení moci)
- × Vláda závislá na parlamentní podpoře
- × Odpovědnost exekutivy vůči legislativnímu tělesu
- × Hlava státu jen za určitých podmínek disponuje možností rozpustit parlament
- × Funkce hlavy státu je oddělena od funkce předsedy vlády
- × Hlava státu představuje spíše slabšího aktéra (reprezentuje stát na venek, ceremoniální funkce)
- × V čistém parlamentarizmu prezident volen parlamentem, nebo kolegiem volitelů. Mnoho zemí od nepřímé volby prezidenta upustily.
- × Hlava státu jmenuje premiéra a na jeho návrh formálně jmenuje ministry.
- × Vláda musí požádat parlament o vyslovení důvěry.
- × Skutečnou výkonnou mocí disponuje vláda
- × Parlament může udělit tzv. **votum důvěry**, nebo **votum nedůvěry**.

PARLAMENTNÍ REŽIM

- × Podléhá častým modifikacím
- × Nejčastěji se můžeme setkat se 3 typy:
- × **1) Premiérský parlamentarismus** - vláda výrazně převažuje nad parlamentem.
- × **2) Parlamentarismus s převahou zákonodárného sboru** - převažuje parlament nad vládou.
- × 3) Mezi těmito typy se nachází tzv. **stranicky kontrolovaný parlamentarismus**, kde politické strany sehrávají klíčovou roli.
- × Další dělení pole vztahu premiéra k ostatním členům kabinetu na:
 - + prvního nad nerovnými
 - + prvního mezi nerovnými
 - + prvního mezi rovnými

PARLAMENTNÍ REŽIM

- ✗ Dělení podle vztahu premiéra s ostatními členy kabinetu:
- ✗ **prvního nad nerovnými:** (hlavní představitel výkonné moci je vůdcem strany, který takřka nemůže být sesazen parlamentním hlasováním, protože poslanci jsou jeho stranickými podřízenými a podle svého uvážení jmenuje a odvolává členy kabinetu),
- ✗ **prvního mezi nerovnými:** (nemusí být oficiálním vůdcem strany, přesto ho parlament sesadí jen stěží, mění složení svého kabinetu, ale sám zůstává),
- ✗ **prvního mezi rovnými:** (stojí a padá se svými ministry, má nad nimi malou kontrolu a musí akceptovat takové složení své vlády, které mu je vnuceno).“
- ✗ KUBÁT: *Politické režimy...* c. d., s. 203.

PREZIDENTSKÝ REŽIM

- ✘ Postaven na odlišných principech, než parlamentní režim.
- ✘ Výkonná moc a zákonodárná moc - striktně odděleny a situovány v odlišných rovinách.
- ✘ Parlament má v legislativní oblasti velmi silné pravomoci, ale v oblasti exekutivy nemá žádné podstatné nástroje.
- ✘ Prezident - hlavou státu a předsedou vlády. Je jediným disponentem výkonné moci, ale **nemá žádné zákonodárné možnosti**.
- ✘ Prezident jmenuje jednotlivé členy vlády a ostatní úředníky, jednotliví členové vlády jsou odpovědni pouze prezidentovi.
- ✘ Prezident získává mandát v přímých volbách.
- ✘ Prezident nemá možnost rozpustit parlament a nepodílí se na jeho činnosti.
- ✘ **Systém brzd a protivah (*checks and ballances*), - vzájemné omezování se moci zákonodávní, výkonné a soudní.** Prezident pro některá svá rozhodnutí musí získat souhlas parlamentu a naopak parlament pro některá rozhodnutí musí získat souhlas prezidenta.
- ✘ Důležitá role a podoba politických stran
- ✘ Prezidencialismus můžeme vydělit na dva základní typy:
 - + a) severoamerický prezidencialismus
 - + b) jihoamerický prezidencialismus

POLOPREZIDENTSKÝ REŽIM

- × Kombinuje rysy parlamentarizmu a prezidencializmu.
- × Nejsilnějším aktérem – přímo volený prezident.
- × Vykonává funkci hlavy státu a šéfa exekutivy. O výkonnou moc se dělí s vládou, v jejímž čele stojí premiér.
- × Prezident disponuje nejvýznamnějšími ústavními pravomocemi.
- × Vláda je odpovědná parlamentu.
- × **Kohabitace (nucené soužití).**
- × Prezident může parlament rozpustit.
- × M. Shugart a J. Carey (dělení poloprezidentského režimu na:
 - + **Premiérsko-prezidentský režim**
 - + **Prezidentsko-parlamentní režim**
- × **Tři základní vlastnosti poloprezidentského režimu**
 - + „dělba moci je zde provedena v duchu výrazné převahy moci výkonné nad mocí zákonodárnou
 - + hlava státu hraje důležitou politickou roli a účastní se výkonu moci
 - + existují dva aktivní subjekty exekutivy – prezident a vláda – v čele s premiérem.“

SHRNUTÍ

	<u>Parlamentní režim</u>	<u>Prezidentský režim</u>	<u>Poloprezidentský režim</u>
Kdo má reálnou výkonnou moc?	Vláda	Prezident	Prezident + vláda
Jak je volen prezident?	Nepřímo /(modifikaci v tomto případě představuje přímá volba prezidenta)	Přímo	přímo
Kdo reálně sestavuje vládu?	parlament	Prezident	Prezident + parlament
Co rozhoduje o trvání vlády?	Důvěra v parlamentu	Vůle prezidenta	Důvěra prezidenta + parlamentu
Politická odpovědnost prezidenta	Není	Není	Není
Politická odpovědnost	Před parlamentem	---	Před parlamentem a prezidentem

ŠVÝCARSKÝ REŽIM

- ✘ Specifický typ, nespadá mezi 3 základní režimy
- ✘ Není zakotven princip dělby moci. Zásada její jednodušnosti. Parlament – jediný disponent moci (uplatňuje legislativní i exekutivní kompetence).
- ✘ Vláda představuje druh parlamentního výboru, který má za úkol vyřizovat administraci.
- ✘ instituty referend, lidových zákonodárných iniciativ a suspenzivních vet
- ✘ minimální soutěž mezi politickými stranami
- ✘ Vládu tvoří sedmičlenná Federální rada.
- ✘ Je sestavena na základě několika kritérií. Politické strany rozdělují křesla ve vládě pomocí tzv. „magické formule“ 2:2:2:1.
- ✘ Kritéria:
 - + politické - parlamentní dělba vládních postů mezi čtyři politické strany (viz výše),
 - + kantonální – tři největší kantony – vždy účast na vládě (Curych, Basilej a Vaud),
 - + Jazykové – nejméně 2 ministři – musí reprezentovat jazykové menšiny,

ŠVÝCARSKÝ REŽIM

- ✘ Neexistuje institut vota nedůvěry
- ✘ Není funkce předsedy vlády, rovnost mezi jednotlivými ministry.
- ✘ Prezident není hlavou státu, tuto funkci plní je sedmičlenná „Federální rada“.
- ✘ Prezident vykonává svou funkci po dobu jednoho roku, poté je nahrazen jiným ministrem, který ve vládě působí nejdéle.
- ✘ Švýcarský režim se vyznačuje třemi základními vlastnostmi:
 - + 1) Není zde prováděna dělba moci.
 - + 2) Jsou zavedeny mnohé mechanismy přímé demokracie.
 - + 3) Švýcarský režim je postaven na modelu konsenzuálního, bezkonfliktního systému.